

Presentació

Sebastián Rodríguez Espinar*

L'octubre del 1990 la Divisió de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona organitzava un Col·loqui internacional sobre el tema *La Pedagogia Universitària: Un repte en l'Ensenyament Superior*. Un any després el consell de redacció de la revista *Temps d'Educació* decidia que el tema monogràfic d'un dels números de la revista fos dedicat a la *Pedagogia Universitària*. En aquest interval, han esdevingut diversos fets en el panorama de l'ensenyament universitari. D'una banda de caràcter administratiu, com l'inici de la reforma dels plans d'estudi i la creació de noves universitats; d'altra, de caràcter acadèmic-científic: consolidació de les Jornades Nacionals de Didàctica Universitària, publicació de l'informe sobre *La Formació del professorat Universitàri* (del qual es fa una àmplia síntesi en aquest monogràfic) o el recent acord del Ple del Consell d'Universitats, i com a conseqüència del procés iniciat amb les Jornades d'Almagro (novembre del 91) sobre Avaluació de les Institucions Universitàries, de fer els primers passos per a l'adopció d'un model institucional de les universitats espanyoles. Aquests fets poden ser considerats com a indicadors, potser dèbils, que el nostre ensenyament universitari comença a ser objecte d'una reflexió que va més enllà del marc estrictament polític i ideològic i s'endinsa en el marc científic.

Quant al tema d'aquesta monografia, em van assaltar dos interrogants en assumir-ne la coordinació; el primer: És correcte parlar de Pedagogia Universitària? El segon, no tan transcendent, era delimitar el contingut de les diferents col·laboracions amb la finalitat d'oferir una visió, més o menys comprensiva, de la problemàtica de l'ensenyament universitari des d'una perspectiva pedagògica. La proposta d'una col·laboració que portés per títol *L'Ensenyament Universitàri com a camp d'estudi de les Ciències de l'Educació* s'enfocava a respondre el primer interrogant, no se sabia si seria de manera afirmativa o negativa. Qüestions de feina i de temps per part del qualificat col·laborador escollit per a aquest punt han impedit que

* Sebastián Rodríguez Espinar és Catedràtic de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en l'Educació i Director del Gabinet d'Avaluació i Innovació Universitària de la Universitat de Barcelona. Autor de diversos treballs i investigacions sobre rendiment acadèmic i orientació educativa. És coautor i coeditor de l'obra *La evaluación de las instituciones universitarias*, publicada per la Secretaria General del Consejo de Universidades.

es pugui oferir aquest treball que, sense cap mena de dubte, hi hauria aportat llum. No obstant això, i aquí sí que es pot parlar dels atzars del *destí*, no es pot deixar d'abordar la qüestió. En la meua recent estada com a *visiting scholar* a l'Stanford University vaig tenir la sort de conèixer l'obra de Paul Dressell, *Higher Education as a field of study* (publicada l'any 1974 per l'editorial Jossey Bass). Tenint en compte la distància cronològica i les especialitats del sistema universitari nord-americà, però amb l'autoritat de l'autor del tema, em permetré de resumir algunes de les idees del primer capítol de l'obra anomenat *Emergence of the field*. Aquesta manera d'acabar l'interrogant *epistemològic* no tindrà la qualitat ni la profunditat de la col·laboració sol·licitada, però pot ser que generi en d'altres col·legues la necessitat d'afrontar la qüestió en un moment d'ebullició del nostre sistema universitari.

La primera pregunta que es fa Dressell és si l'estudi de l'Ensenyament Superior ha aconseguit l'estatus de disciplina i, per tant, va més enllà de ser considerat un camp d'estudi que inclou la investigació i els serveis de la universitat així com tots aquells programes dirigits a la formació de professionals que treballaran com a tècnics en les diferents àrees i funcions universitàries. En passar revista a les notes que defineixen una disciplina (des dels assumptes terminològics fins a la mateixa comunitat científica, passant pel tipus d'investigació i la seva metodologia), Dressell arriba a la conclusió que només es pot parlar d'un camp d'estudi malgrat el volum de la producció bibliogràfica -més com a resultat de l'opinió dels seus autors que no pas de la investigació-, el nombre de professionals implicats o el mateix desenvolupament institucional.

Després d'analitzar personatges significatius, esdeveniments i grups que han contribuït al naixement d'aquest camp d'estudi en l'àmbit nord-americà, l'autor planteja cinc alternatives que haurien estat possibles en el desenvolupament històric de les actuacions concretes de les diferents institucions universitàries:

a) *La resposta multidisciplinària*. L'anàlisi i la construcció teòrica de l'ensenyament universitari s'hauria d'escometre des de disciplines com la història, la psicologia, la sociologia, l'economia, la ciència política, etc. La realitat fa manifest l'escàs interès dels departaments i el professorat d'aquestes disciplines per a incloure aquest contingut en l'objecte material d'estudi de les seves disciplines.

b) *La resposta educativa*. La incorporació d'aquests estudis en el si de les Escoles/Facultats d'Educació. Aquesta opció només representaria perllongar la inclusió dels nivells d'educació primària i secundària. Dressell afirma que aquesta incorporació per a alguns seria com el *bes de la mort*. La pugna de concepcions o d'interessos de grups acadèmics emergeix amb excessiva virulència.

c) *La resposta d'organització única i visió interdisciplinària.* La creació d'un Institut universitari d'ensenyament superior on conflússin especialistes de les diferents disciplines sense perdre l'afiliació amb els seus departaments foren els objectius de McConnell i Cowley a Berkeley i Stanford respectivament. La idea no va prosperar a causa de molt diverses raons acadèmiques i organitzatives.

d) *La resposta unidisciplinària.* L'intent que sota l'hegemonia d'una disciplina s'hagués desenvolupat l'estudi de l'ensenyament universitari ¿Psicologia de l'educació? L'amplària i la diversitat del camp d'estudi sembla que és un obstacle sense solució perquè es produeixi aquesta situació.

e) *La resposta d'un programa específic i especialitzat.* La idea que qualsevol estudi i investigació sobre l'ensenyament superior girés al voltant d'un programa específic de formació prengué forma en algunes de les iniciatives institucionals. Malgrat tot, el camp d'estudi va envair, en general, programes més amplis d'estudi i es va rebutjar l'exclusivitat de situar-lo en un d'específic.

L'anàlisi de la resposta empírica de les institucions d'ensenyament superior nord-americanes fa palès que no s'ha consolidat de manera general cap de les cinc alternatives. El panorama queda configurat per respostes mixtes, i així es generen múltiples interferències o interdependències relacionades amb un purisme epistemològic o organitzatiu.

Si aquesta situació es desprèn d'un marc en què l'ensenyament superior, a causa de la seva amplitud, heterogeneïtat i volum, constitueix un mercat de treball de centenars de milers d'acadèmics ¿és possible arriscar una resposta única en el nostre marc de referència? I encara més ¿pot ser aquesta la resposta de l'hegemonia de la ciència pedagògica? El seguiment de les tres darreres Conferències de l'EAIR (European Association for Institutional Research) celebrades a Lió, Edimburg i Brussel·les, fòrum científic d'anàlisi de l'ensenyament superior, m'han confirmat l'heterogeneïtat de l'origen dels àmbits disciplinaris dels seus participants així com la necessitat de les aportacions des de les múltiples perspectives per poder respondre la problemàtica específica de l'ensenyament superior. Crec que qualsevol resposta monopolista posaria seriosament en perill la consolidació d'un marc conceptual vàlid.

La resposta al segon interrogant és en el contingut de les diferents col·laboracions que es desenvolupen en aquest número. Enfront de l'opció de plantejar qüestions candents, sense cap mena de dubte, com les de l'accés a la Universitat, la tipologia de la Universitat (d'èlite de masses), el finançament o la planificació universitària, totes amb força connotacions polítiques, s'ha optat per abordar qüestions en les quals, sense prescindir d'aquestes connotacions,

tinguessin més incidència les aportacions de la reflexió i la investigació pedagògiques.

No cal advertir el lector de l'oportunitat que té de *comprovar* si els enfocaments i les aportacions sobre els temes de la innovació universitària, l'organització de l'ensenyament o el dels mitjans tecnològics per al seu desenvolupament són prou comprensius per a no necessitar acudir a altres àmbits disciplinaris. Es podria dir el mateix del tema de l'avaluació institucional, si bé és cert que en aquest camp ja queda explícita la necessitat de participació dels diferents camps disciplinaris en el moment en què s'adopta el marc de referència d'un departament o titulació com a nivell òptim d'anàlisi. Per altra banda, la mateixa adopció de la metodologia de la revisió per experts (*peer review*) ja implica punts de vista que sobrepassen allò que és estrictament pedagògic.

Finalment, la presentació del *Pla d'avaluació i innovació universitària* de la Universitat de Barcelona no té cap altre objectiu ni interès que el de presentar un intent d'experiència global d'atendre l'anàlisi i l'acció sobre la qualitat de l'ensenyament en l'esmentada universitat. S'estan portant a terme en d'altres universitats espanyoles experiències d'interès i qualitat, però a cap no s'ha optat per l'alternativa organitzativa d'un Gabinet de dependència directa del Rectorat que assumeix teòricament la totalitat d'accions d'avaluació-innovació-formació que ha de desenvolupar la mateixa universitat.

El treball sobre les *Fonts d'informació sobre l'Ensenyament Superior*, ben lluny de pretendre un exhaustivitat documental, posa a l'abast del lector les primeres pistes per endinsar-se en aquest camp d'estudi, molt poc explorat pels nostres acadèmics. Podem ser optimistes de cara a un futur pròxim: fets com el de la incorporació de l'ensenyament universitari com a objecte de directives comunitàries, el programa Erasmus, el camí d'autonomia universitària que lentament s'està recorrent i altres, han de provocar una reacció, forçosa i obligada per altra banda, d'estudi i investigació sobre la realitat i la prospectiva de l'ensenyament universitari al país. Aquest número de *Temps d'Educació* només és una modesta aportació.